

مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری

سال سوم، شماره‌ی ۹، تابستان ۱۳۹۳

صفحات ۲۱۱-۱۹۱

ارزیابی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی

(مطالعه‌ی موردی: دهستان اورامان تخت-شهرستان سروآباد)^۱

جمشید عینالی*

غلامحسن جعفری**

اسماعیل تبیره***

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۵/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۸/۱۲

چکیده

اکوتوریسم شکلی از گردشگری دوران پست‌مدرنیسم به‌شمار می‌آید که با ساختارهای اقتصادی-اجتماعی جوامع محلی رابطه‌ی نزدیکی دارد و نقش مهمی در توسعه‌ی مناطق روستایی از طریق ایجاد فرصت‌های شغلی و منابع درآمدی و نظایر آن ایفا می‌کند و به‌عنوان ابزار قدرتمندی برای حفاظت از تنوع زیستی و فرهنگ‌های محلی مطرح است. هدف این مطالعه، شناخت نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی سکونتگاه‌های روستایی دهستان اورامان تخت، از توابع شهرستان سروآباد در استان کردستان است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که برای تبیین موضوع و نتایج آن، از روش‌های توصیفی-تحلیلی مبتنی بر مطالعه‌ی میدانی و تکمیل پرسش‌نامه بهره گرفته شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق، پنج روستای دارای سکنه‌ی دهستان اورامان تخت است که از بین ۱۲۲۸ خانوار ساکن در آن حجم نمونه از طریق فرمول کوکران، تعداد ۲۷۴ مورد به‌عنوان نمونه انتخاب گردید. روایی گویه‌ها با بهره‌گیری از روش پیش‌آزمون و پانل متخصصان بررسی شد و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ به میزان ۰/۷۶۸ محاسبه گردید. برای تحلیل کمی داده‌ها از آزمون‌های آماری نظیر آزمون t تک‌نمونه‌ای، آزمون رتبه‌ای فریدمن، کای دو، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر بهره گرفته شده است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که میانگین عددی همه‌ی مؤلفه‌ها بالاتر از میانگین طیف لیکرت است و تفاوت همه‌ی مؤلفه‌ها از مطلوبیت عددی مورد آزمون به شکل مثبت ارزیابی و برآورد شده است. علاوه بر این، نتیجه‌ی تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان می‌دهد که بیشترین میزان تأثیر مستقیم اکوتوریسم در

^۱ مقاله‌ی حاضر برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان «ارزیابی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی، مطالعه‌ی موردی: دهستان اورامان تخت-شهرستان سروآباد» است.

* نویسنده مسئول: استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان (einalia@gmail.com)

** استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان

*** دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان

ابعاد اقتصادی (۰/۵۵۰) و کالبدی (۰/۳۷۱) توسعه‌ی روستایی است و کمترین آن نیز به مؤلفه‌ی زیست‌محیطی (۰/۲۶۹) اختصاص دارد. از طرفی دیگر، نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که بیشترین اثر کلی مربوط به مؤلفه‌های اقتصادی (۰/۸۵۸) و کمترین اثر کلی به مؤلفه‌ی کالبدی (۰/۳۷۱) اختصاص دارد.

واژگان کلیدی: اکوتوریسم، توسعه‌ی روستایی، اقتصاد روستایی، شهرستان سروآباد

مقدمه

در جهان امروز، گردشگری، رویکرد گسترده‌ای به طبیعت‌گردی یا همان اکوتوریسم دارد؛ زیرا که انسان‌های خسته از زندگی ماشینی، همواره به دنبال گریزگاه‌هایی هستند که بتوانند اوقات فراغت خود را در فضاهایی دور از هیاهو و روزمرگی‌های زندگی مدرن بگذرانند و برای این افراد، طبیعت بهترین گذرگاه و پناهگاه به‌شمار می‌آید (مرادی و اسماعیل‌نژاد، ۱۳۸۹: ۲). از این‌رو، توسعه‌ی فعالیت‌های گردشگری مبتنی بر اکوتوریسم، از یک سو، با ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمدی می‌تواند منافع اقتصادی بی‌شماری را به‌طور مستقیم و غیرمستقیم متوجه جوامع محلی میزبان و ساکنان آن‌ها نماید و با آثار تکثری^۱ خود به رشد و توسعه‌ی اقتصاد محلی کمک کند (سیچوسکا^۲ و کلیمک^۳، ۲۰۱۱: ۱۰۰). از سویی دیگر، از بنیان‌های توسعه‌ی پایدار جوامع به‌شمار می‌آید و راهی برای حفاظت از جاذبه‌ها، چشم‌اندازها و ذخایر طبیعی بارزش قلمداد می‌شود که بیش از تأکید بر روی ایجاد تأسیسات رفاهی‌اقامتی و سرمایه‌گذاری سنگین به توسعه‌ی منابع انسانی توجه دارد (صفری، ۱۳۸۹: ۳). با توجه به ویژگی‌های این شاخه از گردشگری، در سال‌های اخیر توجه به آن در مقایسه با سایر انواع گردشگری افزایش زیادی پیدا کرده و سرعت رشد آن در مقایسه با خود صنعت گردشگری، به‌عنوان یک کل، سه‌برابر بیشتر بوده است (ویرینگ^۴ و نیل^۵، ۲۰۰۹: ۶). به‌طوری که بر اساس برآوردهای صورت‌گرفته در اوایل قرن ۲۱، گردشگری طبیعی تقریباً ۲۷ درصد از سفرهای بین‌المللی را شامل می‌شود که در صورت مدیریت مناسب می‌تواند از طریق تقویت و تنوع‌بخشی به اشتغال محلی در ایجاد فرصت‌های توسعه‌ی بومی و درون‌زا و نیز حفاظت از محیط طبیعی مؤثر واقع شود (گیتینجی^۶، ۲۰۰۶: ۹). به‌عبارت دیگر، براساس پیش‌بینی‌های سازمان جهانی گردشگری، رشد تقاضا برای گردشگری طبیعت‌گرا سالانه با رشد ۱۰ تا ۳۰ درصدی که با توجه به ویژگی‌های محلی متفاوت است- گزارش شده است که در مقایسه با رشد سالانه‌ی تقاضا برای

¹ Multiplier Effect

² Cichowska

³ Klimek

⁴ Wearing

⁵ Neil

⁶ Githinji

گردشگری که ۳ تا ۴ درصد است، وضعیت بهتری را نشان می‌دهد (هلدن^۱، ۲۰۰۸: ۵). با توجه به وجود رابطه‌ی نزدیک بین اکوتوریسم و ساختارهای اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی (اسدی و فتحی، ۲۰۱۱: ۳۸) و کارکردهای توسعه‌ی اکوتوریسم در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در منطقه‌ی میزبان، نقش به‌سزایی در تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و اشتغال و کاهش ناهماهنگی در اقتصاد محلی و نظایر آن ایفا می‌کند (هولجیواک^۲، ۲۰۰۳: ۲). از این‌رو، کارشناسان با توجه به روند شتابناک توسعه‌ی این بخش، قرن آینده را قرن اکوتوریسم نامیده‌اند (زرین‌جوی الوار و عباس‌پور، ۱۳۸۹: ۲). بنابراین، با توجه به نقش توسعه‌ی فعالیت‌های گردشگری و ویژه‌ی اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی در این تحقیق سعی شده است تا دهستان اورامان‌تخت (شهرستان سروآباد در استان کردستان) با توجه به قابلیت‌ها و جاذبه‌های متعدد گردشگری طبیعت‌گرا به‌عنوان منطقه‌ی مورد مطالعه قرار گیرد؛ به‌طوری که تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به سؤال‌های زیر است:

۱- آیا توسعه‌ی اکوتوریسم توانسته است در توسعه‌ی روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه از دیدگاه ساکنان محلی موفق باشد؟

۲- توسعه‌ی اکوتوریسم در کدام‌یک از ابعاد توسعه‌ی روستایی بیشتر تأثیرگذار بوده است؟

مبانی نظری

واژه‌ی اکوتوریسم دارای ریشه‌ی یونانی به‌معنی خانه و کوتاه‌شده‌ی اصطلاح گردشگری اکولوژیکی^۳ است و پدیده‌ای نسبتاً تازه در صنعت گردشگری است که تنها بخشی از کل صنعت گردشگری را تشکیل می‌دهد (یائوپان^۴ و هاپا^۵، ۲۰۰۴: ۲۵). اکوتوریسم شکلی از گردشگری دوران پست‌مدرنیسم است که در پی شکل‌گیری مفاهیمی چون توسعه‌ی پایدار در محافل علمی مطرح شده است که با توجه به ظرفیت‌هایی که دارد می‌تواند فرصت توسعه‌ی روستایی را در همه‌ی ابعاد ایجاد کند (هاشمی، ۱۳۸۹: ۱۷۹). به عقیده‌ی برخی از صاحب‌نظران، سابقه‌ی کاربرد واژه‌ی اکوتوریسم به اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰ میلادی برمی‌گردد؛ در حالی که برخی دیگر، استفاده از آن را به اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ نسبت می‌دهند؛ اما به شکل منسجم این مفهوم از سال ۱۹۸۰ با ظهور پارادایم پایداری در گفتمان توسعه و آثار منفی گردشگری بر طبیعت و محیط اجتماعی توسعه یافته است (فنل، ۱۳۸۵: ۴۹).

¹ Holden

² Holjevac

³ Ecological Tourism

⁴ Nyaupane

⁵ Thapa

بیشتر صاحب‌نظران، اکوتوریسم را به‌عنوان یکی از اشکال عمده‌ی گردشگری و گردشگری روستایی دسته‌بندی کرده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۱۶). این شکل از گردشگری فعالیت‌های فراغتی انسان را عمدتاً در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند توأم با برداشت‌های فرهنگی، معنوی، دیدار از جاذبه‌های طبیعی و مطالعه‌ی آن‌ها و بهره‌گیری و لذت‌جویی از پدیده‌های متنوع طبیعت است و تأکید زیادی بر حفاظت از ارزش‌ها و جاذبه‌های طبیعی دارد (جیانگ^۱، ۲۰۰۸: ۴۲). در یکی از اولین تعاریف از اکوتوریسم، هتزر^۲ آن را واژه‌ای برای تشریح روابط متقابل گردشگری، محیط زیست و ویژگی‌های فرهنگی به‌کار برده است که بایستی چهار معیار زیر را در نظر بگیرد (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹: ۵۵؛ پوپیسکو^۳ و زامفر^۴، ۲۰۱۱: ۲۵).

۱. کمترین پیامد منفی بر محیط طبیعی؛

۲. حداکثر مسئولیت‌پذیری نسبت به فرهنگ جامعه‌ی میزبان و آموزش آن؛

۳. بالا بردن منافع اقتصادی برای جامعه‌ی میزبان؛

۴. حداکثر میزان مشارکت جامعه‌ی محلی برای بالا بردن رضایت گردشگران.

اتحادیه‌ی حفاظت جهانی^۵ و کمیسیون پارک‌های طبیعی و مناطق حفاظت‌شده‌ی^۶ اکوتوریسم را سفر سازگار با محیط‌زیست و دیدن مناطق طبیعی نسبتاً بکر، به‌منظور لذت بردن و درک طبیعت (توأم با هرگونه ویژگی‌های فرهنگی گذشته و حال) معرفی می‌کند که به ترویج حفاظت از محیط زیست، کاهش آثار ناگوار بازدیدکنندگان، به ارزش‌های اجتماعی مردم محلی و سودمندی فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی برای مشارکت ساکنان محلی توجه دارد (راس^۷ و وال^۸، ۱۹۹۹: ۱۲۴؛ جیانگ، ۲۰۰۸: ۴). علاوه بر این، مجمع بوم‌گردی در سال ۱۹۹۱ اکوتوریسم را سفر مسئولانه به نواحی و عرصه‌های طبیعی با رویکرد حفاظت از محیط زیست و حمایت از رفاه مردم محلی تعریف می‌کند (بهرامی و فرهادیان، ۱۳۸۲: ۳۵). انجمن بین‌المللی اکوتوریسم^۹ (۲۰۱۳) آن را سفری مسئولانه به عرصه‌های طبیعی تعریف می‌کند که اهدافی از قبیل حفاظت از منابع زیست‌محیطی و ارتقای سطح زندگی جوامع محلی را دنبال می‌کند. به عبارت دیگر، همان‌طور که جدول (۱) نیز نشان می‌دهد اهداف عمده‌ی اکوتوریسم، آموزش مسافران و گردشگران و فراهم کردن منابع مالی برای حفاظت از مناطق محافظت‌شده‌ی

¹ Jiang

² Hetzer

³ Popescu

⁴ Zamfir

⁵ The World Conservation Unions (IUCN)

⁶ Commission on National Parks and Protected Areas (CNPPA)

⁷ Ross

⁸ Wall

⁹ The International Ecotourism Society (IES)

زیست‌محیطی است که به‌طور مستقیم در توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی، تقویت دولت‌های محلی، پربار کردن فرهنگ محلی و تنوع‌بخشی به اقتصاد جامعه‌ی محلی سهیم است (هانی^۱، ۲۰۰۸: ۳۳).

جدول ۱: اهداف مطرح در توسعه‌ی اکوتوریسم در مناطق روستایی

عملکرد	اهداف	مثال‌هایی از متغیرهای نیل به اهداف
حفاظت از نواحی طبیعی	تدارک منافع اجتماعی-اقتصادی محلی	- افزایش فرصت‌های اشتغال و درآمد و توزیع منافع گردشگری در سطح محلی - بهبود زیرساخت‌های محلی (حمل‌ونقل، ارتباطات، تأمین کالاها و خدمات) - بهبود دسترسی به منافع اجتماعی (خدمات بهداشتی، آموزش و مشارکت) - بهبود روابط بین فرهنگی و پذیرش (از طریق تعامل‌های مثبت مهمانان و میزبانان) - ظرفیت‌سازی محلی با هدف خوداتکایی/ تمرکززدایی/ توانمندسازی محلی
ایجاد درآمد	تدارک خدمات آموزشی زیست‌محیطی	- یادگیری فعال از طریق تشریح شیوه‌های تفسیری - ارائه‌ی خدمات در نواحی حفاظت‌شده و سایت‌های اکوتوریسم - مشارکت و همکاری جوامع محلی، کمیته‌ها و مدارس در آموزش زیست‌محیطی - افزایش آگاهی‌ها و احترام به حقوق محیط - انتقال ارزش‌ها به بازدیدکنندگان و ساکنان محلی
آموزش	تفاهمی حفاظت از طبیعی	- ایجاد درآمد از فعالیت‌های گردشگری و مشارکت آن در نگهداری و مدیریت نواحی طبیعی - حفاظت از نواحی طبیعی در معرض خطر از طریق کمک‌های مالی و مشارکت فعالان
مشارکت محلی	افزایش تبادل	- از طریق ورود گردشگران خارج از منطقه و مشارکت آنان در اقتصاد محلی
	ارتقای نظارت و طرفداری از محیط	- پشتیبانی گردشگران و ساکنان محلی از برنامه‌های حفاظت از منابع طبیعی - انتقال ارزش‌ها و تجارب مثبت در حفاظت از منابع طبیعی و دستیابی به اهداف فوق‌الذکر

منبع: راس و وال، ۱۹۹۹: ۱۲۷؛ هانی، ۲۰۰۸: ۳۳؛ نیت، ۲۰۰۸: ۲۸-۲۷

اکوتوریسم و توسعه‌ی پایدار روستایی

در واقع هدف همه‌ی فعالیت‌های توسعه، بهبود کیفیت زندگی و رفاه همه‌ی انسان‌هاست؛ از این‌رو، تلاش برای دستیابی به توسعه‌ای که ضمن تأمین منافع اکثریت مردم، با نیازهای آنان و

¹ Honey

قابلیت‌های مناطق هماهنگی و مطابقت داشته باشد، مدنظر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه است (عینالی و طاهرخانی، ۱۳۸۴: ۶۳). در این چارچوب ارتباط متقابل توسعه و گردشگری به‌ویژه اکوتوریسم در جهت کمک به توسعه‌ی فرصت‌های اقتصادی- اجتماعی در جوامع محلی و ایجاد ارزش اقتصادی از طریق حفظ تنوع زیستی است (بلانگی^۱ و مهتا^۲، ۲۰۰۶: ۲۳۳). به عبارت دیگر، توسعه‌ی پایدار با مدیریت صحیح و کارآمد بهره‌برداری از منابع پایه، طبیعی، مالی و نیروی انسانی برای دستیابی به الگوی مصرف مطلوب سروکار دارد که با به‌کارگیری امکانات فنی، ساختار و تشکیلات مناسب برای رفع نیاز نسل امروز و آینده به‌طور مستمر و رضایت‌بخش امکان‌پذیر می‌شود (زیاری، ۱۳۸۰: ۳۷۳). این اهداف از طریق فراهم ساختن محیط زیست سالم و جلوگیری از تخریب و تنزل کیفیت آن برای تداوم رشد اقتصادی توأم با آسایش و رضایت انسان عملیاتی می‌شود (اکبرپورسراسکانرود و نوربخش، ۱۳۸۹: ۶۷). از این‌رو، مفهوم توسعه‌ی پایدار دربرگیرنده‌ی یکپارچگی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی به بهره‌گیری انسان از محیط جغرافیایی و تجارب مدیریت منابع و حداقل‌سازی آشفستگی اکوسیستم‌ها و اجتناب از بی‌نظمی (وهب^۳ و پیگرام^۴، ۲۰۰۴: ۳۰۲)، کیفیت توسعه و توزیع متعادل آثار آن، تأمین امنیت نسل‌های فعلی و آتی، دسترسی برابر به منابع، آموزش و آگاه‌سازی، توجه به نقش نهادهای محلی، حقوق دارایی‌ها، حکمرانی خوب (پراساد^۵، ۲۰۰۳: ۷۵۶) و پایداری اجتماعی و فرهنگی و توجه به نقش سرمایه‌های اجتماعی برای مدیریت صحیح و تصمیم‌گیری برای کنترل بهتر جامعه‌ی محلی دلالت دارد (کوساکابه^۶، ۲۰۱۲: ۱۰۴۶). بنابراین، همان‌طور که شکل (۱) نیز نشان می‌دهد، امروزه اکوتوریسم از منظر رویکرد بنیادی، در واقع بیانگر شکل بسیار باارزش بیانیه گردشگری پایدار بوده و با حفاظت از محیط زیست و آموزش گردشگران در رابطه با آن، حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی در ترکیب با توسعه‌ی جوامع محلی مرتبط است (اسدی و فتحی، ۲۰۱۱: ۳۸).

¹ Blangy

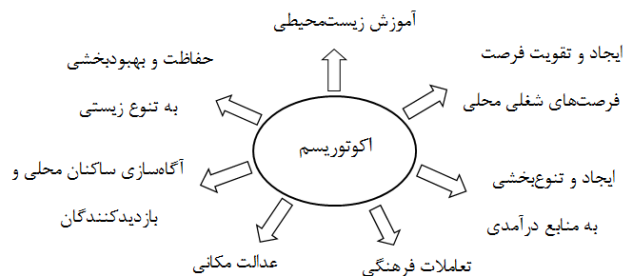
² Mehta

³ Wahab

⁴ Pigram

⁵ Prasad

⁶ Kusakabe

شکل ۱: اکوتوریسم به‌عنوان یک فرصت برای توسعه‌ی پایدار محلی

منبع: درام^۱ و مور^۲، ۲۰۰۵: ۳۳

بنابراین، از دیدگاه برخی از محققان، اکوتوریسم اغلب به‌عنوان یک ابزار عالی برای ارتقای توسعه‌ی پایدار توانایی ارائه‌ی منافع عظیم اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای ساکنان مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه را دارد (ویور^۳، ۱۹۹۹: ۷۹۵؛ بوچسباوم^۴؛ ۲۰۰۴: ۱). به‌طوری که از یک طرف منجر به ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه‌ای، کمک به سرمایه‌گذاری کوچک مقیاس محلی، بهسازی زیستگاه‌های حیات وحش، توسعه‌ی مناطق دارای جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از برون‌کوچی می‌شود (طیبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۸۴؛ صدرموسوی و همکاران، ۱۳۸۳: ۹۲؛ دادرس و کردوانی، ۱۳۹۱: ۳۵) و از طرف دیگر، پول و جمعیت را از مراکز تمرکز و ثقل صنعتی به‌سوی نواحی پیرامونی، روستاها و جاذبه‌های طبیعی می‌کشاند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵؛ هاراکوا^۵، ۲۰۱۰: ۶۷). به‌عبارت دیگر، همان‌طور که شکل (۲) نیز نشان می‌دهد، اکوتوریسم با حفاظت از نواحی طبیعی به‌صورت‌های زیر مؤثر است (فلاحی، ۱۳۸۵: ۷۷؛ نیت، ۲۰۰۸: ۳۴).

- ✓ ایجاد منابع اقتصادی و تنوع‌بخشی به مشاغل و فرصت‌های درآمدی جایگزین برای جوامع محلی؛
- ✓ افزایش آگاهی در جهت حفاظت از سرمایه‌های طبیعی و فرهنگی بین افراد بومی و گردشگران؛
- ✓ ارتقای مشارکت مردم محلی در بعد تصمیم‌گیری و بهره‌مندی از مزایای گردشگری.

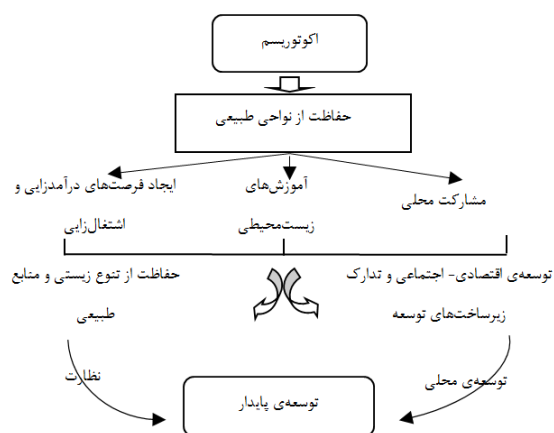
¹ Drumm

² Moore

³ Weaver

⁴ Buchsbaum

⁵ Horáková

شکل ۲: اکوسیستم و توسعه‌ی پایدار محلی

منبع: راس و وال، ۱۹۹۹: ۱۲۴ به نقل از نیت، ۲۰۰۸: ۳۴

از این‌رو، نیت (۲۰۰۸: ۳۶) تأثیرهای بالقوه‌ی اکوتوریسم را در توسعه‌ی جوامع محلی به شرح جدول (۲) طبقه‌بندی کرده است.

جدول ۲: نمونه‌ای از تأثیرهای اکوتوریسم

انواع آثار	تأثیرها/ منافع مثبت	تأثیرها/ هزینه‌های منفی
محیطی	- انگیزه‌ای برای حفظ مناطق طبیعی، مدیریت بهینه‌ی منابع، ایجاد انگیزه برای حفظ یا ارتقای کیفیت محیط فیزیکی، ایجاد یک اخلاق محیطی مناسب	- حذف و آسیب مستقیم به پوشش گیاهی و حیات وحش، فعالیت‌های توریستی مخرب از قبیل شکار، تغییرات کاربری اراضی، آلودگی منابع آب و خاک، و ...
اقتصادی	- توسعه و تنوع اقتصادی، توزیع درآمد برای اقتصاد جوامع محلی، تمایل اکوتوریست‌ها به هزینه و اقامت بیشتر، تأمین درآمد برای بقای جاذبه‌ها، فرصت‌های اشتغال و درآمد، توسعه‌ی زیرساخت‌های محلی	- ناموفق بودن درآمد کلی برای سازگاری هزینه‌های تأثیرهای اکوتوریسم، بار زیاد بر نهادهای مدیریتی منابع دارای ضعف مالی، بهره‌برداری بیش از ظرفیت محیط، ورود واسطه‌ها و زمین‌خواران برای کسب منافع
اجتماعی- فرهنگی	- افزایش آگاهی‌ها و مشارکت محلی، کمک به بقای طولانی‌مدت میراث فرهنگی، احیای فرهنگ بومی، بقای فعالیت‌های سنتی فرهنگی، تشویق جوامع بومی برای ارزش نهادن به سرمایه‌های طبیعی و فرهنگی	- تراکم جمعیت، فصلی بودن فعالیت‌ها، تنوع منابع (هزینه‌های فرصت)، ناسازگاری با سایر فعالیت‌ها، تضاد بر سر دسترسی و استفاده‌ی مناسب، کالایی‌سازی نامناسب فرهنگ‌های بومی، رفتار توریستی نامناسب

منبع: نیت (۲۰۰۸: ۳۶)

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که برای تبیین موضوع و نتایج آن از روش‌های توصیفی-تحلیلی مبتنی بر مطالعه‌ی میدانی و تکمیل پرسش‌نامه بهره گرفته شده است. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز بعد از بررسی منابع و استخراج شاخص‌ها و گویه‌ها، اقدام به تدوین پرسش‌نامه با استفاده از طیف لیکرت شد (جدول ۳). برای روایی گویه‌ها از روش تکمیل مقدماتی پرسش‌نامه به تعداد ۳۰ مورد اقدام شد و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ به میزان ۰/۷۶۸ محاسبه گردید. پس از جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز، آن‌ها طبقه‌بندی و کدبندی شده و در نهایت برای استفاده در تحلیل‌های آماری آماده شدند. به منظور تحلیل کمی داده‌ها از آزمون‌های آماری نظیر آزمون t نمونه‌ای، آزمون رتبه‌ای فریدمن، کای دو، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر در بسته‌ی نرم‌افزاری SPSS بهره گرفته شد.

جدول ۳: شاخص‌ها و متغیرهای مورد استفاده

شاخص	متغیر
اقتصادی	ایجاد اشتغال در زمینه‌ی فعالیت‌های غیرکشاورزی، ایجاد اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی، بهبود زیرساخت‌های خدماتی و زیربنایی، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی خانوار، قیمت زمین، قیمت مسکن، قیمت کالاهای ضروری و مصرفی در زمان حضور گردشگران، فرصت‌های پس‌انداز خانوار، سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در روستا، استانداردهای زندگی، توسعه‌ی فعالیت‌های کارافرینی، سرمایه‌گذاری در مشاغل سنتی، دسترسی به بازار.
اجتماعی- فرهنگی	رعایت آداب و رسوم محلی، مشارکت ساکنان، دسترسی به خدمات، احساس امنیت در روستا، میزان مهاجرت ساکنان به‌ویژه جوانان، میزان همدلی در میان اهالی روستا، پابندی به روابط سنتی، میزان جرائم و ناهنجاری‌ها در روستا، رواج زندگی شهری و رواج فرهنگ مصرفی در روستا، بروز دوگانگی اجتماعی در روستا، میزان تغییر در ارزش‌های محلی به دلیل حضور گردشگران.
کالبدی	بهبود استانداردهای مسکن، مصالح مورد استفاده در ساخت‌وسازها، الگوهای مسکن، ساخت و بلاها در روستا، نظارت بر ساخت‌وسازها، ساماندهی معابر و رعایت حریم رودخانه و گذرگاه‌ها، توسعه‌ی زیرساخت‌های ارتباطی جاده‌ای، دسترسی به دانش‌های جدید در ساخت‌وساز، سرمایه‌گذاری در طرح‌های انتقال آب به مزارع، دسترسی به خدمات، دسترسی به جاذبه‌های گردشگری.
زیست محیطی	تغییرات کاربری در مزارع و باغات، تخلیه‌ی نخاله‌های ساختمانی، تخریب مراتع و زیستگاه‌های حیات وحش، کاهش تنوع پوشش گیاهی، آلودگی منابع آب و خاک، افزایش فاضلاب تخلیه‌شده به منابع آب‌های سطحی، بهبود روش‌های دفع زباله، میزان دسترسی به خدمات بهداشتی، جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی، رعایت پاکیزگی محیط.
نهادی	رعایت مقررات در خصوص حریم راه و ... همکاری در مدیریت امور روستا، توانایی نهادهای محلی در مدیریت جاذبه‌ها، آموزش ساکنان محلی و گردشگران، اطلاع‌رسانی به گردشگران، همکاری نهادهای محلی و گردشگران، ارائه‌ی خدمات امنیتی از طرف نهادهای مسئول، همکاری سازمان‌ها در بهبود مدیریت جاذبه‌ها

منبع: پژوهش حاضر

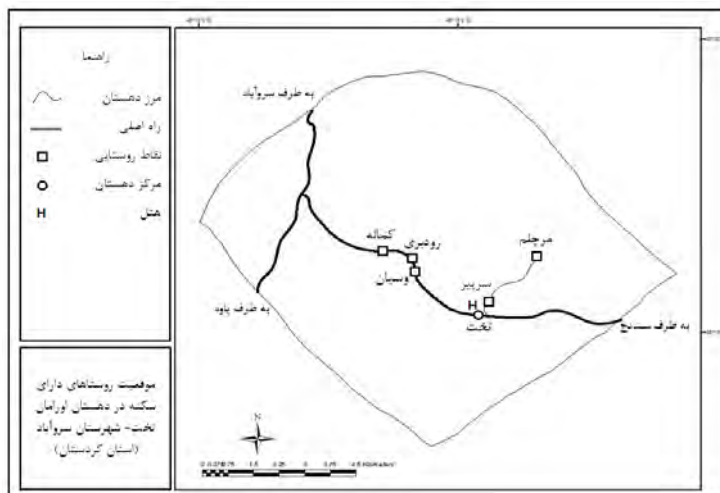
جامعه‌ی آماری تحقیق، دربرگیرنده‌ی روستاهای واقع در محدوده‌ی سیاسی دهستان اورامان تخت از توابع بخش اورامان- شهرستان سروآباد در جنوب غربی استان کردستان است که از شمال به دهستان دزلی و کوسالان، از غرب و جنوب به استان کرمانشاه و شهرستان پاوه، از شرق به دهستان رزآب و دهستان شالیار محدود شده است (شکل ۳).

شکل ۳: نقشه‌ی موقعیت منطقه‌ی مورد مطالعه در استان کردستان

منبع: پژوهش حاضر

این دهستان دارای ۵ روستای دارای سکنه است که با توجه به نتایج سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۹۰) دارای ۱۲۲۸ خانوار و ۴۸۱۴ نفر جمعیت است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) که از بین آن‌ها با بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد ۲۷۴ خانوار به عنوان نمونه انتخاب شدند (شکل ۴).

شکل ۴: نقشه‌ی موقعیت روستاهای مورد مطالعه در دهستان اورامان تخت

منبع: پژوهش حاضر

تجزیه و تحلیل داده‌ها

همان‌طور که داده‌های جدول (۴) در خصوص بررسی ویژگی‌های توصیفی پاسخگویان نشان می‌دهد که به لحاظ سنی گروه ۳۱-۴۰ با ۴۱ درصد، دیپلم و بالاتر با ۶۷ درصد، متأهلین با ۷۵ درصد، مردان با ۸۷/۶ درصد، افراد دارای شغل آزاد با ۵۴/۳ درصد دارای بیشترین تعداد هستند و از نظر سابقه‌ی اقامت در روستاهای نمونه نیز ۸۴ درصد مدت اقامت ۱۰ سال و بیشتر را شامل می‌شوند.

جدول ۴: مشخصات توصیفی جامعه‌ی تحقیق

مشخصات پاسخگو	بیشترین تعداد	تعداد	درصد
سن	۳۱ تا ۴۰	۱۱۲	۴۱
تحصیلات	دیپلم و بالاتر	۱۸۴	۶۷
تأهل	متأهل	۲۰۶	۷۵
جنسیت	مرد	۲۴۰	۸۷/۶
شغل اصلی	شغل آزاد	۱۴۹	۵۴/۳
سابقه‌ی اقامت	بیش از ۱۰ سال	۲۳۰	۸۴

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

با توجه به موارد مطرح در مبانی نظری تحقیق، توسعه‌ی فعالیت‌های مرتبط با اکوتوریسم در مناطق روستایی با آثار مثبت و منفی خود تأثیرات متعددی بر روی توسعه‌ی این نواحی می‌تواند داشته باشد. در ای‌باره، ضمن تعریف ابعاد توسعه‌ی روستایی سعی گردیده است نقش اکوتوریسم از دیدگاه ساکنان محلی در یک دهه‌ی اخیر مورد ارزیابی قرار گیرد.

همان‌طور که جدول (۵) نشان می‌دهد، تحلیل میانگین عددی حاصل از محاسبه‌ی مؤلفه‌های آثار اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی از دیدگاه پاسخگویان که از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شده است مبین بالا بودن مقادیر میانگین به‌دست‌آمده در مؤلفه‌های مورد نظر تحقیق از حد میانگین است؛ به طوری که میزان تفاوت معناداری میانگین در همه‌ی موارد که با احتساب دامنه‌ی طیفی میانگین مؤلفه‌ها - که بین ۱ تا ۵ براساس طیف لیکرت در نوسان است - مقدار به‌دست‌آمده برای تمامی مؤلفه‌ها بالاتر از میزان مطلوبیت عددی مورد آزمون یعنی (۳) ارزیابی شده است. البته لازم به ذکر است که مؤلفه‌های تغییرات در ابعاد آثار کالبدی (ساخت‌وسازهای جدید و مقاوم، استفاده از مصالح جدید، تعداد طبقات، رعایت حریم معابر، بهبود مسیرهای دسترسی به جاذبه‌ها، ایجاد تسهیلات بهداشتی، شکل و نمای مسکن و نظایر آن) و اقتصادی (ایجاد درآمد مکمل و اشتغال غیرکشاورزی، توسعه‌ی باغداری، دسترسی به زیرساخت‌ها و نظایر آن) از دیدگاه پاسخگویان نمونه در روستاهای دهستان به ترتیب بیشترین فاصله‌ی تفاوت از حد مطلوب عددی مورد آزمون را دارا بوده و بعد زیست‌محیطی ناشی از توسعه‌ی فعالیت‌های اکوسیستم در منطقه‌ی مورد مطالعه از قبیل تغییرات کاربری به نفع استفاده از مراتع به منظور توسعه‌ی کالبدی مانند راه‌سازی، ایجاد تأسیسات، توسعه‌ی باغات، ویلاسازی، تخریب پوشش گیاهی و لطمه زدن به تنوع زیستی، ایجاد آلودگی در عرصه‌های طبیعی به‌دلیل تخلیه‌ی فاضلاب و زباله‌ها از طرف گردشگران و همچنین افزایش ترافیک و تصادفات و نظایر آن از دیدگاه گردشگران از جمله آثار گردشگری به‌شمار می‌آید. همچنین در بعد اجتماعی- فرهنگی آثار اکوتوریسم (رواج شیوه‌های زندگی جدید، رعایت آداب و سنن محلی، تغییر در آداب پوشش، اعتماد اجتماعی بین گردشگران و ساکنان، رواج شیوه‌های رفتاری جدید و نظایر آن) نیز کمترین میزان تغییر را از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهند.^۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

^۱ لازم به ذکر است که در زمینه‌ی گویه‌ها، مؤلفه‌ی زیست‌محیطی با توجه به منفی بودن دیدگاه پاسخگویان و برای این که بتوان مقایسه‌ی میانگین‌ها را به‌خوبی انجام داد، در ابتدا سعی شد مؤلفه‌ها دارای جهت مثبت باشند. برای این منظور همه‌ی پاسخ‌ها از عدد ۵ به عنوان مرجع و ثابت کم شده است.

جدول ۵: آثار گردشگری طبیعت‌گرا از دیدگاه ساکنان محلی بر اساس آزمون آماره‌ی t

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳						
مؤلفه‌ها	میانگین	آماره‌ی آزمون t	درجه‌ی آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله‌ی اطمینان
						۹۵ درصد
						پایین‌تر
اقتصادی	۳/۳۶۶۰	۹/۰۶۴۵	۲۷۳	۰/۴۵۶	۰/۰۵۲۰۸	۰/۱۹۳۴
اجتماعی- فرهنگی	۳/۰۷۳۵	۲/۰۳۹	۲۷۳	۰/۰۰۶	۰/۲۲۷۱۴	۰/۰۶۹۸
زیست‌محیطی	۳/۳۰۴۹	۸/۲۹۴	۲۷۳	۰/۳۱۱	۰/۰۶۹۴۴	۰/۲۰۷۵
کالبدی	۳/۶۱۰۳	۱۵/۰۵۱	۲۷۳	۰/۰۰۵	۰/۲۴۲۸۶	۰/۴۰۴۱

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

از طرفی دیگر، برای تحلیل معناداری تفاوت میانگین مؤلفه‌ها مورد نظر تحقیق به‌طور مقایسه‌ای با یکدیگر، از آزمون رتبه‌ای فریدمن بهره گرفته شده است. همان‌طوری که جدول (۶) نشان می‌دهد، نتیجه‌ی تحلیل تفاوت میانگین‌ها از دیدگاه پاسخگویان محلی ساکن در روستاهای دهستان اورامان، بیانگر تفاوت کاملاً معنادار مؤلفه‌ها در سطح آلفای ۰/۰۱ است. به‌عبارت دیگر، در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب با (۳/۶۱۰۳) و (۳/۳۶۶۰) به ابعاد کالبدی و اقتصادی مناطق روستایی اختصاص داشته است.

جدول ۶: معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ای آثار گردشگری در روستاهای نمونه از دیدگاه مردم

مؤلفه‌ها	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای فریدمن
اقتصادی	۳/۳۶۶۰	۲/۵۸
اجتماعی و فرهنگی	۳/۰۷۳۵	۱/۶۷
زیست‌محیطی	۳/۳۰۴۹	۲/۵۰
کالبدی	۳/۶۱۰۳	۳/۲۵
کای دو	۹۶/۸۸۳	
درجه‌ی آزادی	۳	
سطح معناداری	۰/۰۰۰	

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

بنابراین می‌توان اذعان نمود که توسعه‌ی فعالیت‌های اکوتوریسم در یک دهه‌ی اخیر و سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و دولتی در بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و جذب گردشگر در منطقه‌ی مورد مطالعه، در ابتدا توانسته است به لحاظ کالبدی-فیزیکی منجر به ایجاد تغییرات قابل توجهی در روستاهای منطقه شود و در وهله‌ی دوم با افزایش دسترسی به بازارها،

فروش تولیدات محلی به گردشگران و تأمین مایحتاج مورد نیاز آن‌ها، افزایش میزان اشتغال پاره‌وقت در زمینه‌های غیرکشاورزی از قبیل رستوران و تهیه‌ی غذا، راهنمایی تورها و افراد، خدمات فروشگاه‌ها و جابه‌جایی گردشگران و نظایر آن تغییراتی را در متغیرهای اقتصادی در دهستان به‌وجود آورد. به‌عبارت دیگر، بررسی معناداری میانگین رتبه‌ای داده‌های حاصل از تحلیل کمی نقش اکوتوریسم، نشان‌دهنده‌ی وجود مقدار ضریب کای دو به میزان $96/883$ است که بیانگر نزدیکی مقادیر میانگین مؤلفه‌های مورد نظر تحقیق است و معناداری آن در سطح $0/01$ نشان داده شده است.

از طرفی دیگر، برای بررسی نقش اکوتوریسم و فعالیت‌های مرتبط با آن از دیدگاه پاسخگویان ساکن در روستاهای مورد مطالعه در ابعاد توسعه‌ی روستایی، در ابتدا به استخراج مهم‌ترین عوامل متأثر از اکوتوریسم در شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، نهادی و زیست‌محیطی اقدام گردید و از آن به‌عنوان متغیر وابسته‌ی تحقیق در ترسیم مدل رگرسیون چندمتغیره^۱ استفاده شد و از ابعاد پنج‌گانه‌ی مورد استفاده در پرسش‌نامه نیز به‌عنوان متغیرهای مستقل بهره گرفته شده است؛ به‌طوری که با توجه به موارد مطرح در مبانی نظری و مطالعات صورت‌گرفته ضمن تشریح اثرگذاری هر یک از ابعاد بر روی یکدیگر اقدام به ترسیم مدل تحلیل مسیر گردید. بررسی مدل برازش رگرسیونی از دیدگاه پاسخگویان محلی (جدول ۷) نشان می‌دهد که $0/580$ تأثیر مثبت در توسعه‌ی روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه، تابع آثار اکوتوریسم و توسعه‌ی فعالیت‌های مرتبط با آن است که بیانگر تأثیر مثبت فعالیت‌های مرتبط با اکوتوریسم در توسعه‌ی روستایی از دیدگاه پاسخگویان نمونه است.

جدول ۷: تحلیل واریانس نقش گردشگران در توسعه‌ی روستایی از دیدگاه پاسخگویان

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح‌شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۰۸۱۰۹	۰/۵۶۷	۰/۵۸۰	۰/۷۶۲

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

همان‌طور که جدول (۸) نشان می‌دهد نتایج حاصل از کاربرد مدل رگرسیونی چندگانه‌ی توأم نیز مبین معناداری کامل اثر رگرسیونی نقش توسعه‌ی اکوتوریسم و فعالیت‌های مرتبط با آن در توسعه‌ی روستایی با توجه به مؤلفه‌های پنج‌گانه‌ی مطرح در آن است.

^۱ بنابراین با توجه به وجود رابطه‌ی خطی بین متغیرها از رابطه‌ی $Y = ax + b$ برای برآورد میزان و شدت آثار هر یک از متغیرهای مستقل در متغیر وابسته استفاده شده است که در آن a به عنوان ضریب x بیانگر میزان b هر یک از متغیرهای مستقل است و مقدار b با عدد ثابت، شیب خط پراکنش را نشان می‌دهد؛ (مهدوی و طاهرخانی، ۱۳۸۳: ۱۸۳) به طوری که با نگاهی به مقادیر b رابطه‌ی رگرسیونی جدول زیر را می‌توان این‌گونه $Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_kx_k$ نوشت.

جدول ۸: تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه‌ی خطی بین شاخص توسعه‌ی روستایی و آثار

اکوتوریسم

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه‌ی آزادی	میانگین مربعات	آماره‌ی آزمون F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۱۳/۹۷۳	۲۷۴	۲/۲۱۳	۳۶۸/۲۰۲	۰/۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

به‌طوری که در جدول (۹) می‌بینیم با توجه به مقادیر B حاصل می‌توان به این نکته اذعان نمود که از بین مؤلفه‌های پنج‌گانه‌ی مورد بررسی در رابطه با میزان آثار اکوتوریسم در توسعه‌ی روستاهای منطقه‌ی مورد مطالعه، از دیدگاه مردم محلی مؤلفه‌های اقتصادی از قبیل ایجاد اشتغال دائم و موقتی، تنوع‌بخشی به منابع اشتغال و درآمد روستایی، توسعه‌ی زیرساخت‌های عمومی، افزایش جریان مالی بین روستا و شهر و نظایر آن با ضریب استاندارد شده‌ی (۰/۵۵۰) دارای بیشترین میزان تأثیر در توسعه‌ی روستایی است و مؤلفه‌های اجتماعی- فرهنگی مانند رواج شیوه‌های زندگی جدید، رعایت آداب و سنن محلی، تغییر در آداب پوشش، اعتماد اجتماعی بین گردشگران و ساکنان، رواج شیوه‌های رفتاری جدید و نظایر آن و شاخص‌های زیست‌محیطی از قبیل تخریب محیط زیست، ایجاد آلودگی صوتی، آلودگی منابع آب و خاک، ازدحام و شلوغی در داخل و افزایش ترافیک در راه‌های روستا، تخلیه‌ی زباله‌ها در محیط زیست، تغییرات کاربری اراضی و ... به ترتیب با مقادیر ضریب بتای (۰/۲۱۵) و (۰/۲۶۹) کمترین تأثیر را توسعه‌ی روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه از دیدگاه پاسخگویان محلی را به خود اختصاص داده است.

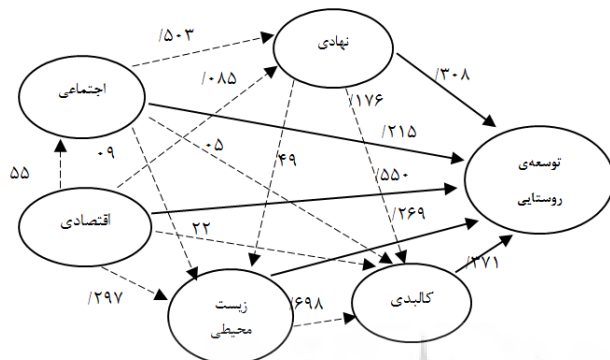
جدول ۹: ضرایب شدت روابط میان متغیرهای اکوتوریسم بر توسعه‌ی روستایی

سطح معنی‌داری	T	ضرایب استاندارد شده‌ی بتا B	ضرایب غیراستاندارد		نام متغیر
			B	خطای B	
۰/۷۲۳	-۳۴۰	-	۰/۱۶۸	-۰/۰۵۷	عرض از مبدأ
۰/۰۰۰	۶/۳۵۳	۰/۵۵۰	۰/۰۷۹	۰/۵۰۴	اقتصادی
۰/۰۳۹	۲/۱۹۶	۰/۲۱۵	۰/۰۸۰	۰/۱۷۷	اجتماعی- فرهنگی
۰/۰۰۱	۳/۷۴۶	۰/۲۶۹	۰/۰۶۷	۰/۲۵۲	زیست‌محیطی
۰/۰۳۹	۲/۱۹۶	۰/۳۷۱	۰/۰۹۶	۰/۲۱۲	کالبدی
۰/۰۲۲	۲/۴۶۳	۰/۳۰۸	۰/۱۲۵	۰/۳۰۹	نهادی

متغیر وابسته: شاخص‌های برگزیده‌ی توسعه‌ی روستایی

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

همان‌طور که شکل (۵) نشان می‌دهد در ادامه برای بررسی میزان آثار اکوتوریسم از طریق شاخص‌های اصلی تأثیرگذار بر روی توسعه‌ی روستایی، از تحلیل مسیر استفاده شده است. برای انجام این تحلیل، در ابتدا بین متغیر وابسته (توسعه‌ی روستایی) و متغیرهای مستقل (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه‌ی مراحل با توجه به یافته‌های مبانی نظری و تعریف نوع روابط بین شاخص‌ها با استفاده از نظرات تعدادی از صاحب‌نظران اقدام به ترسیم مدل تحلیل مسیر گردید.

شکل ۵: مدل تحلیل مسیر عوامل و متغیرهای اکوتوریسم و تأثیر آن بر توسعه‌ی روستایی

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

همان‌گونه که جدول (۱۰) نشان می‌دهد، آثار مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، نهادی و ابعاد کالبدی در توسعه‌ی روستایی با توجه به شاخص‌های برگزیده (نگهداشت جمعیت، میزان مهاجرت، وجود خدمات زیرساختی، خدمات اجتماعی، تعداد خدمات اقتصادی، دسترسی به شهر و ...) در منطقه‌ی مورد مطالعه با استفاده از آزمون تحلیل مسیر به‌دست آمده است که بیشترین اثر کلی به مؤلفه‌های بعد اقتصادی با میزان (۰/۸۵۸) اختصاص دارد. همان‌طور که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، میزان تغییر در مؤلفه‌های ابعاد اقتصادی بر اثر گسترش گردشگری مبتنی بر اکوتوریسم در متنوع‌سازی و ایجاد اشتغال در زمینه‌ی فعالیت‌های غیرکشاورزی (از قبیل توسعه‌ی صنایع‌دستی، نگهداری از تأسیسات، جمع‌آوری و فروش گیاهان دارویی، فروش محصولات باغی و دامی محلی به گردشگران و ...)، توسعه‌ی اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی (از قبیل تولید محصولات دامی و باغی، کارگری دامداری‌ها و مزارع و باغات مالکان غیرساکن و ...)، بهبود زیرساخت‌های خدماتی و زیربنایی، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و افزایش میزان آن (فروش محصولات دامی و باغی به گردشگران، خدمات جابه‌جایی، توسعه‌ی خرده‌فروشی و ...)، توسعه‌ی سرمایه‌گذاری گردشگران

در دهستان، بخش خصوصی و دولتی (سرمايه‌گذاري در ساخت‌وساز ويلاها، توسعه‌ی اراضي زیرکشت باغات، ايجاد کانال‌های انتقال و لوله‌گذاري آب به مزارع و باغات و ...) به‌عنوان آثار مثبت ناشی از توسعه‌ی اکوتوریسم در منطقه به‌شمار می‌آید؛ به‌همین جهت این بعد مهم‌ترین عامل در بین مؤلفه‌های اکوتوریسم در توسعه‌ی روستایی شناخته شده است و بعد کالبدی در مجموع آثار با میزان (۰/۳۷۱) دارای کمترین اثر در توسعه‌ی روستایی در دهستان بوده است.

جدول ۱۰: سنجش میزان آثار مستقیم و غیرمستقیم و کلی متغیرها بر توسعه‌ی روستایی

متغیرها	آثار مستقیم	آثار غیرمستقیم	مجموع آثار
ابعاد اقتصادی	۰/۵۵۰	۰/۳۰۸	۰/۸۵۸
ابعاد اجتماعی	۰/۲۱۵	۰/۲۰۱	۰/۴۱۶
ابعاد زیست‌محیطی	۰/۲۶۹	۰/۱۹۸	۰/۴۶۷
ابعاد نهادی	۰/۳۰۸	۰/۲۵۸	۰/۵۶۶
ابعاد کالبدی	۰/۳۷۱	-	۰/۳۷۱

منبع: محاسبه‌های تحقیق حاضر

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

همان‌طور که در مبنای نظری عنوان شد، اکوتوریسم شکلی از گردشگری دوران پست‌مدرنیسم و بخشی از کل صنعت گردشگری به‌شمار می‌آید که در پی شکل‌گیری مفاهیمی چون توسعه‌ی پایدار در محافل علمی مطرح شده است. به عبارت دیگر، اکوتوریسم به‌عنوان یک ابزار عالی برای ارتقای توسعه‌ی پایدار توانایی ارائه‌ی منافع عظیم اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای ساکنان مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه را دارد؛ به‌طوری که رابطه‌ی نزدیکی بین اکوتوریسم و ساختارهای اقتصادی- اجتماعی جوامع محلی وجود دارد و از این‌رو، کارشناسان با توجه به روند شتابناک توسعه‌ی این بخش، قرن بیست و یکم را قرن اکوتوریسم نامیده‌اند.

با توجه به مطالب فوق، می‌توان نتیجه گرفت که:

۱- برای بررسی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه از آزمون-های آماری t تک‌نمونه‌ای و رتبه‌ای فریدمن استفاده گردید که نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها بیانگر بالا بودن مقادیر میانگین به‌دست‌آمده در همه‌ی مؤلفه‌های مورد استفاده در تحقیق از حد میانگین (۳) است. علاوه بر این، تفاوت همه‌ی مؤلفه‌ها از مطلوبیت عددی مورد آزمون نیز به شکل مثبت ارزیابی و برآورد شده است.

۲- نتیجه‌ی تحلیل رتبه‌ای تفاوت میانگین‌ها از دیدگاه پاسخگویان محلی در روستاهای دهستان اورامان، بیانگر وجود معناداری تفاوت‌ها در سطح آلفای ۰/۰۱ است؛ به طوری که بیشترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب با (۳/۶۱۰۳) و (۳/۳۶۶۰) به ابعاد کالبدی- اعم از دسترسی به خدمات زیرساختی و توسعه‌ی ساخت‌وساز ویلاها و نظایر آن و اقتصادی مناطق روستایی از قبیل ایجاد اشتغال و درآمد و ... اختصاص یافته است و کمترین میانگین نیز به بعد زیست‌محیطی از قبیل تخلیه‌ی فاضلاب، زباله‌ها در کنار جاذبه‌ها و مسیرهای دسترسی به آن‌ها، تشدیدهای تغییرات کاربری اراضی، تخلیه‌ی نخاله‌ها و نظایر آن و ... تعلق دارد.

۳- نتیجه‌ی تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان می‌دهد که بیشترین میزان تأثیر توسعه‌ی گردشگری مبتنی بر طبیعت در منطقه‌ی مورد مطالعه در ابعاد اقتصادی (۰/۵۵۰) و کالبدی (۰/۳۷۱) توسعه‌ی روستایی است و بدون در نظر گرفتن کم کردن ارزش مؤلفه‌ی زیست‌محیطی از عدد مرجع ۵، به بعد اجتماعی- فرهنگی گردشگری (۰/۲۱۵) اختصاص دارد.

۴- یافته‌های حاصل از تحلیل مسیر آثار اکوتوریسم در توسعه‌ی روستایی از طریق تأثیر در ابعاد آن نشان می‌دهد که بیشترین اثر کلی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های بعد اقتصادی با میزان (۰/۸۵۸) و بعد کالبدی در مجموع آثار با میزان (۰/۳۷۱) دارای کمترین تأثیر در توسعه‌ی روستایی در دهستان مورد مطالعه از دیدگاه ساکنان محلی است؛ به طوری که با در نظر گرفتن تأثیرات غیرمستقیم مؤلفه‌های ابعاد اقتصادی در زمینه‌ی گردشگری بر روی کارکرد نهادی، اجتماعی، کالبدی و حتی زیست‌محیطی می‌توان آن را به‌عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در توسعه‌ی روستایی قلمداد کرد.

با توجه به نتایج تحقیق می‌توان پیشنهادهای زیر را مورد توجه قرار داد:

- معرفی جاذبه‌های گردشگری دهستان اورامان تخت در محیط اینترنت و رسانه‌های عمومی داخلی و خارجی؛
- اطلاع‌رسانی و آموزش به ساکنان و گردشگران درباره‌ی اهمیت جاذبه‌های طبیعی در توسعه‌ی روستایی و لزوم توجه به حفظ آن؛
- ایجاد کیوسک‌های راهنمایی گردشگران و در اختیار گذاشتن کیسه‌های زباله و ... برای فرهنگ‌سازی با هدف عدم تخلیه‌ی زباله‌ها در جوار جاذبه‌ها و مسیرهای دسترسی به آن‌ها؛
- تنوع‌بخشی به فرصت‌های شغلی و منابع درآمدی در مناطق روستایی، به‌ویژه در بین جوانان به‌منظور کاهش فشار به منابع طبیعی پایه.

منابع

۱. اکبری، علی و قرخلو، مهدی (۱۳۸۹). اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری، تهران، نشر انتخاب.
۲. اکبریپور سراسکانرود، محمد و نوربخش، فاطمه (۱۳۸۹). نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی پایدار شهری و روستایی (نمونه‌ی موردی: جزیره‌ی قشم)، فصلنامه‌ی مسکن و محیط روستا، شماره‌ی ۱۳۲: ۷۶-۶۱.
۳. بهرامی، اعظم و فرهادیان، همایون (۱۳۸۲). نقش بوم‌گردی در معیشت پایدار جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی، ماهنامه‌ی جهاد، سال بیست و سوم، شماره‌ی ۲۵۸.
۴. رضوانی، علی‌اصغر (۱۳۸۲). اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست، مجله‌ی محیط‌شناسی، سال بیست و نهم، شماره‌ی ۳۱: ۱۲۲-۱۱۵.
۵. رضوانی، محمدرضا؛ اکبریان رونیزی، سعید؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و بدری، سیدعلی (۱۳۹۰). تحلیل مقایسه‌ای آثار اقتصادی گردشگری خانه‌های دوم با گردشگری روزانه بر نواحی روستایی، با رویکرد توسعه‌ی پایدار، مطالعه‌ی موردی: شهرستان شمیرانات، فصلنامه‌ی پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره‌ی ۴: ۶۲-۳۵.
۶. زرین‌جوی‌الوار، سهیلا و عباس‌پور، احسان (۱۳۸۹). گردشگری و توسعه‌ی اقتصادی، اولین همایش ملی گردشگری، اقتصاد و بازاریابی، دانشگاه آزاد اسلامی زابل، سوم آذر ۱۳۸۹.
۷. زیاری، کرامت‌الله (۱۳۸۰). توسعه‌ی پایدار و مسئولیت برنامه‌ریزان شهری در قرن بیست و یکم، مجله‌ی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، دوره‌ی ۱۶۰، شماره‌ی ۵: ۳۸۵-۳۷۱.
۸. دادرس، حسین و کردوانی، پرویز (۱۳۹۱). بررسی اهمیت روستاهای حاشیه‌ی تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و گردشگری، فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال چهارم، شماره‌ی ۲: ۴۰-۲۱.
۹. صدرموسوی، میرستار و دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۳). درآمدی بر برنامه‌ریزی تفریحگاه‌های توریستی، نشریه‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشکده‌ی علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، سال چهارم، شماره‌ی ۱۷: ۹۱-۱۱۲.
۱۰. صفری، حسین (۱۳۸۹). امکان‌سنجی احداث پارک جنگلی در منطقه‌ی تنگ‌چاهو به منظور توسعه‌ی اکوتوریسم، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی علوم انسانی، گروه جغرافیا، دانشگاه اصفهان.
۱۱. طیبی، سیدکامیل، بابکی، روح‌الله و جباری، امیر (۱۳۸۶). بررسی رابطه‌ی توسعه‌ی گردشگری و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۳۸-۱۳۸۳). پژوهشنامه‌ی علوم انسانی و اجتماعی ویژه‌ی اقتصاد، سال هفتم، شماره‌ی ۲۶: ۸۳-۱۱۰.
۱۲. عینالی، جمشید و طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۴). ارزیابی عملکرد مجتمع‌های خدمات بهزیستی در رفاه و توسعه‌ی روستایی: روستاهای سجاج، کرسف و گرماب (شهرستان خدابنده)، مدرس علوم انسانی، سال نهم، شماره‌ی ۴: ۷۳-۵۵.
۱۳. فلاحی، حمید (۱۳۸۵). امکان‌سنجی توسعه‌ی اکوتوریسم- حوضه‌ی اشترانکوه با تأکید بر دریاچه‌ی گهر، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی.
۱۴. فنل، دیوید (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر طبیعت‌گردی، ترجمه‌ی جعفر اولادی قادیکلایی، بابلسر، انتشارات دانشگاه مازندران.
۱۵. مرادی، محمود و اسماعیل‌نژاد، مرتضی (۱۳۸۹). ژئوتوریسم بیابان‌های ایران، اولین همایش ملی کویر، فرصت‌ها و تهدیدات و تأثیر آن بر امنیت پایدار، دانشگاه بیرجند، ۱۶ و ۱۷ تیرماه ۱۳۸۹.

۱۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان سروآباد، تهران.
۱۷. مهدوی، مسعود و طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۳). کاربرد آمار در جغرافیا، تهران، انتشارات قومس.
۱۸. هاشمی، نیلوفر (۱۳۸۹). نقش اکوسیستم در توسعه‌ی پایدار روستایی، فصلنامه‌ی روستا و توسعه، سال سیزدهم، شماره‌ی ۳: ۱۸۸-۱۷۳.
19. Asadi, A. and Fathi, M. (2011). The role of Entrepreneurship on Ecotourism development, **International Conference on Sociality and Economics Development (IPEDR)**, Singapore, IACSIT Press, www.ipedr.com/vol10/8-E00015.pdf [access date: 6/2013].
20. Blangy, S. and Mehta, H. (2006). Ecotourism and ecological restoration, **Journal for Nature Conservation**, 14 (3-4):233-236.
21. Buchsbaum, B. D. (2004). **Ecotourism and Sustainable Development in Costa Rica**, Thesis presented to Virginia Polytechnic Institute and State University, College of Architecture and Urban Studies. scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd.../EcotourismCostRica.pdf [access date: 6/2013].
22. Cichowska, J. and Klimek, A. (2011). The Role of Agrotourism in The Development and Conversion of Rural Areas, **Infrastructure and Ecology of Rural Areas**, 11 (3): 97-107.
23. Drumm, A. and Moore, A. (2005). **Ecotourism Development- A Manual for Conservation Planners and Managers**, Second Edition, USA, Arlington, Virginia. <http://eprints.eriub.org/15/> [access date: 8/2013].
24. Gthinji, M. W. (2006). **An evaluation of the use of eco labeling Within the Ecotourism Sector**, University of East Anglia, Thesis presented of the degree of Master of Science in accordance with the regulations of the University of East Anglia, Norwich. http://www.uea.ac.uk/env/all/teaching/eiaams/pdf_dissertations/2006/Githinji_Wanjiku.pdf [access date: 8/2013].
25. Holden, J. (2008). **Democratic Culture: opening up the arts to everyone**, London: Demo.
26. Holjevac, A. I. (2003). A Vision of Tourism and the Hotel Industry in the 21st Century, **International Journal of Hospitality Management**, 22 (2): 129-134.
27. Honey, M. (2008). **Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?**, USA, Washington, DC: Island Press.
28. Horáková, H. (2010). Transformation Of Rural Communities: Mobility, Tourism And Identity, *Acta Historica Universitatis KlaipedensisXX, Studia Anthropologica*, 6 (20): 37-51. http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_20/20_037-051_Horakova.pdf [access date: 2/2014].
29. Jiang, J. (2008). **Evaluation of the Potential of Ecotourism to the Contribute to Local Sustainable Development: A Case Study of Tengtou Village, China**, New Zealand, Massey University. <http://mro.massey.ac.nz/handle/10179/703> [access date: 1/2014].
30. Kusakabe, E. (2012). Social capital networks for achieving sustainable development, **Local Environment**, 17 (10): 1043-1062.
31. Neth, B. (2008) **Ecotourism as a Tool for Sustainable Rural Community Development and Natural Resources Management in the Tunel Sap Biosphere Reserve**, Germany, Kassel University Press. www.uni-kassel.de/upress/online/.../978-3-89958-465-3.volltext.frei.pdf [access date: 1/2014].

32. Nyaupane, G.P. and Thapa, B. (2004). Evaluation of Ecotourism: a Comparative Assessment in the Annapurna Conservation Area Project, Nepal, *Journal of Ecotourism*, 3 (1): 20-45.
33. Prasad, I. P. (2003). **The Great Earthquake, the Life and Times of Maharaja Juddha Shmsher Jung Bahadur Rana of Nepal**, Delhi, Ashish Publishing House. <http://ecotourism.org> [access date: 1/2014].
34. Popescu, R. I. and Zamfir, A. (2011). **Strategic Role of Ecotourism for Romania's Regional Development, In The Scale of Globalization. Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century**, 250-258. Ostrava: University of Ostrava. http://conference.osu.eu/globalization/publ2011/250-258_Popescu-Zamfir.pdf [access date: 2/2014].
35. Ross, S. and Wall, G. (1999). Ecotourism: Towards Congruence between Theory and Practice, *Tourism Management*, 20 (1): 123-132.
36. The International Ecotourism Society (2013). **What is Ecotourism?**. <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> [access date 8/ 2013].
37. Wahab, S. and Pigram, J. J. (2004). **Tourism, Development and Growth: The challenge of sustainability**, Routledge, Business & Economics. <http://www.amazon.com/Tourism-Development-Growth-Challenge-Sustainability/dp/0415160022> [access date: 10/2013].
38. Wearing, S. and Neil, J. (2009). **Ecotourism; Impacts, Potentials and Possibilities?**, UK , Oxford, Butterworth-Heinemann.

